

Minjastofnun
Íslands

The Cultural
Heritage Agency
of Iceland

Flókatóftir á Barðaströnd *Rannsóknir 2004 og 2012*

Magnús A. Sigurðsson
Kristinn Magnússon
2016

Flókatóftir á Barðaströnd
Rannsóknir 2004 og 2012

Magnús A. Sigurðsson
Kristinn Magnússon

Minjastofnun Íslands
2016

Höfundar
Magnús A. Sigurðsson
Kristinn Magnússon

Ljósmynd á forsíðu
Horft yfir uppgraftarsvæðið.

© 2016
Minjastofnun Íslands
Magnús A. Sigurðsson
Kristinn Magnússon

Öll réttindi áskilin
ISBN 978-9935-9090-7-7

Minjastofnun Ísland
Suðurgata 39
101 Reykjavík
Iceland
(354) 570 13 00

postur@minjastofnun.is
www.minjastofnun.is

Efnisyfirlit

1.	Aðdragandi	3
2.	Ritheimildir	4
3.	Rannsókn 20. – 21. september 2004	9
4.	Uppmæling 3. júlí 2012	13
5.	Rannsókn 24. september 2012	14
6.	Niðurstöður	16
7.	Heimildir	17

1. Aðdragandi

Jóhann Ásmundsson, safnstjóri Minjasafns Egils Ólafssonar, Hnjóti, hafði samband við Fornleifavernd ríkisins árið 2003 og lýsti yfir áhuga heimamanna á að láta rannsaka Flókatóftir. Fór hann þess á leit við Fornleifavernd ríkisins að hún tæki að sér að grafa prufuskurði í Flókatóftir til að meta umfang þeirra og þó sérstaklega til að reyna að ná í sýni sem hægt væri að aldursgreina. Fóru Magnús A. Sigurðsson, minjavörður Vesturlands og Vestfjarða, og Kristinn Magnússon, deildarstjóri hjá Fornleifavernd ríkisins, á staðinn og var dvalist við rannsóknir 20. og 21. september 2004.

Við andlát Jóhanns Ásmundssonar lögðust rannsóknir á Flókatóftum því miður í dvala svo sýnin sem safnað var árið 2004 voru ekki send í aldursgreiningu. Það var síðan árið 2012 að heimamenn í Vesturbyggð höfðu samband við Fornleifavernd ríkisins og fóru fram á rannsóknin hæfist að nýju. Var ákveðið að fara af stað aftur og reyna að ná í fleiri sýni. Í júlí 2012 voru minjarnar mældar upp með nákvæmum GPS mælitækjum og 24. september sama ár fóru Magnús A. Sigurðsson, minjavörður Vesturlands, og Kristinn Magnússon, deildarstjóri hjá Fornleifavernd ríkisins, og tóku tvo litla könnunarskurði á staðnum.

2. Ritheimildir

Í Hauksbók Landnámu er eftirfarandi frásögn: „Þeir Flóki sigldu vestr yfir Breiðafjörð ok toku land, sem heitir Vatsfjörðr við Barðaströnd [...] Þeir fóru brott um sumarit ok urðu síðbúnir. Þar sér enn skálatópt þeira inn frá Brjánslæg ok svá hrófit ok svá seyði þeira“ (Íslendingabók Landnámabók 1968:39).

Árið 1877 var Kristian Kålund á ferð um Ísland og skoðaði hann við það tækifæri Flókatóftir. Lýsti hann aðstæðum á eftirfarandi hátt:

„De ere 4-5 i tallet, men til dels temlig uklare; nærmest søern står en lille firkanted tomt kun et par favne lang; noget højere, skrås ind fra denne, er et par langagtig-spidse under en vinkel sammenstødende tomter, som man måske snarest kunde ansé for ”naust”, hvis de ikke lå forholdsvis langt fra kysten; endnu lidt længere inde (mod nord), men ikke slet så højt oppe, er to sammenbyggede tomter, hver omtrent 4 fv. I diam., med åbning ned imod kysten. Hovedtomten er en langagtig firkanted tomt (9 fv. lang) stående noget oven for de andre og nordligere end disse; den ligger fra øst til vest, og indgangen har rimeligvis været med øst, ned mod kysten“ (Kålund, P. E. Kristian 1985; 549).

Mynd 1. Teikning af Flókatóftum. 1-6 eru tóftir en A-C eru prufuskurðir.

Sumarið 1889 var Sigurður Vigfússon á ferð um Breiðafjörðinn við rannsóknir. Hann lýsti aðstæðum við Flókatóftir á eftirfarandi hátt:

„Fyrir innan svo kallaða Brjánslækjará, sem rennr niður með túninu á Brjánslæk að innanverðu, gengr fram í sjóinn dálítill klettahöfði fallegr. Inn af honum myndast fögr vík, með því að klettatangi gengr fram að norðanverðu. Upp af vík þessari og alt umhverfis hana eru eggsléttar og beinharðar grundir, en í suðvestr upp af grundinni er kletthæð mikil“ (Sigurður Vigfússon 1893;9).

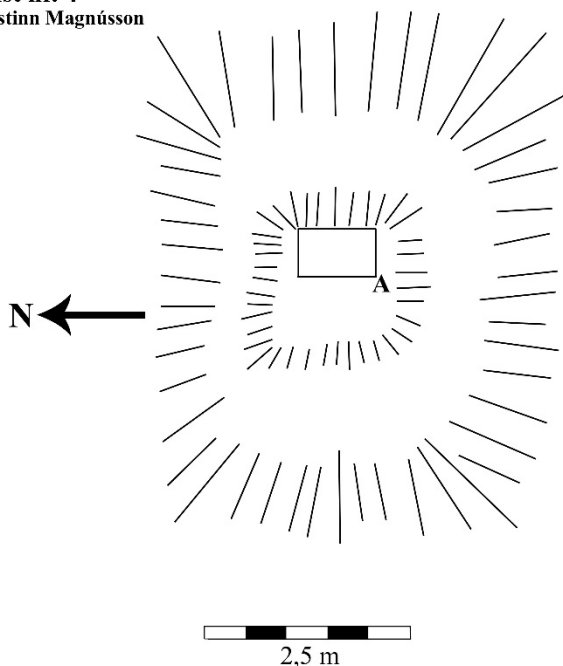
Í kjölfarið lýsir hann sex tóftum sem hann númerar 1-6 eins og á teikningunni hér að ofan, og furðar sig á því að Kålund segir þær bara vera fjórar til fimm. Tóft 1 segir hann vera mitt á milli klettahöfðans og sjávarmálsins. Hún á að vera tvískipt, um 16 metrar (52-53 fet) að lengd utanmáls, en um 10 metrar (33 fet) að breidd, en syðri hlutinn á að vera um 9 (30 fet) að lengd og sá nyrðri um 7 metrar (23 fet). Sér enn votta fyrir henni.

Tóft 2 er litlu ofar, um 12,5 metrar (41 fet) að lengd og um 5,5 metrar (18 fet) á breidd. Eiga að hafa verið dyr á norðurgafli en tóftin er orðin mjög útflött og engin merki um hurð er að sjá.

Tóft 3 er síðan við hliðina, rúmir 8 metrar (27 fet) að lengd en ekki var hægt að sjá breiddina þar sem veggir hafa fallið saman við tóft 2.

Tóft 4 er ferköntuð tóft mitt á milli tóftar 2 og klettahöfðans. Hún virðist vera utanmáls um 5,8 metrar (19 fet) á annan veginn og um 4,9 metrar (16 fet) á hinn.

Rúst nr. 4
Kristinn Magnússon

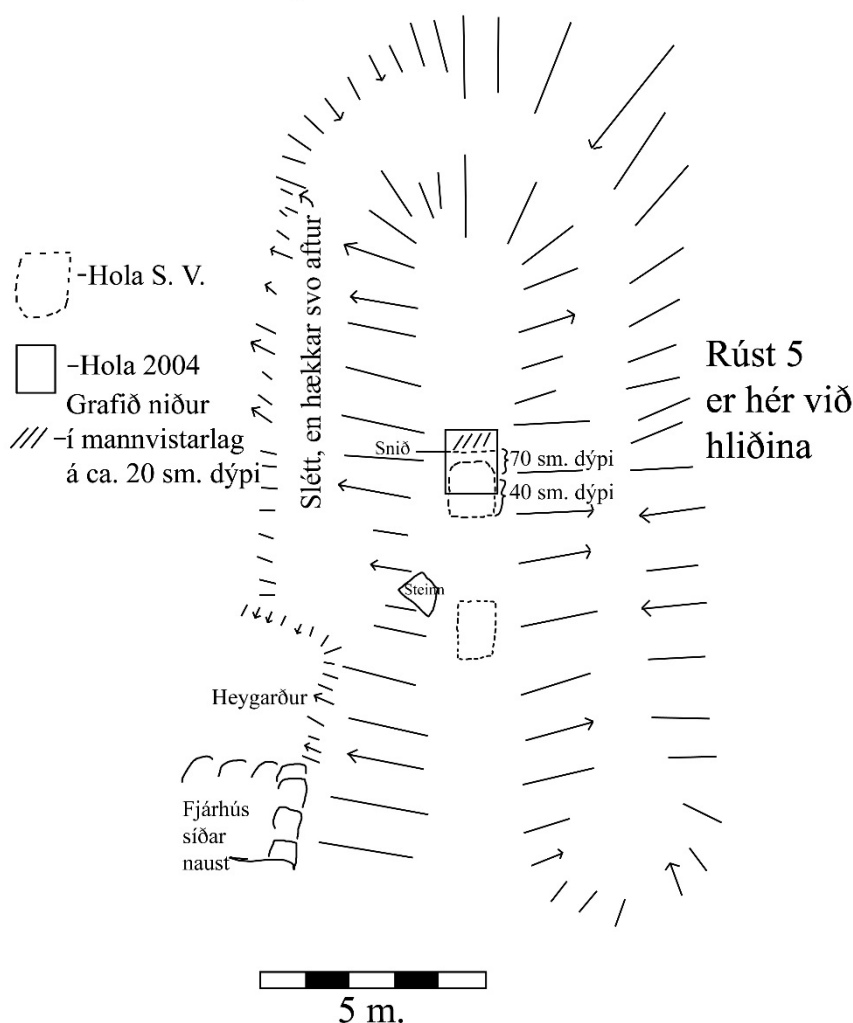

Mynd 2. Tóft 4.

Tóft 5 er um 40 metra (24 faðma) beint upp af víkinni. Hún er mjög stór og mikil, um 22,2 metrar (73 fet) að lengd innanmáls. Sigurður getur ekki um breiddina en segir að mjög stór og mikill veggur sé á milli tóftar 5 og 6, sem sé um 4,5 metrar (15 fet) á breidd. Hún er opin í annan endann og nær alla leið upp að klettahöfðanum upp af flæðamálinu.

Tóft 6 er sambyggð við tóft 5, um 16,7 metrar (55 fet) að lengd, en nær ekki eins langt að klettahöfðanum.

Rúst 6 Kristinn Magnússon

Mynd 3. Tóft 6.

Sigurður rannsakaði og gróf í allar tóftirnar sex. Í tóft 1 gróf hann „allmiklar grafir“ í báða hlutana. Þar fann hann vott af ösku- og kolalagi í syðri hlutanum, en ekkert í nyrðri hlutanum. Um þessa tóft segist hann ekki hafa neina sennilega tilgátu, en segir þó að hún virðist ekki vera eins fornleg og hinar, og að hún sé „ekki allólík því sem sumar hoftóftir hafa reynzt“.

Í tóft 2 og 3 fann hann ekkert, hvorki mannvistar- né dýraleifar. Í kjölfarið ályktaði hann að um bátanaust væri að ræða.

Í tóft 4 gróf hann allt niður í óhreyft. Þar fann hann mikið af „svartleitri og móleitri“ ösku og töluvert af viðarkolabútum í botninum, á um 80 cm ($1\frac{1}{4}$ alin) dýpi. Segir hann að þar sjái fyrir eldsmerkjum og ályktar að þar hafi „seiðrinn“ verið sem talað er um í Hauksbók.

Í tóft 5 gróf hann tvær grafir, en fann ekkert. Ályktar hann að þar hafi „hrófið“ verið og á þá væntanlega við naust.

Í tóft 6 gróf hann þrjár grafir. Þar af eru tvær ennþá sýnilegar (sjá mynd 4). Þar fundust einu munirnir sem Sigurður fann, þ. e. brýni, ryðbútar og beinflís. Hann segist hafa fundið alls staðar mikið af viðarkolaösku og viðarkolabútum. Hann ályktar þar af leiðandi að þetta sé skálatóftin sem minnst er á í Hauksbók.

Sumarið 1895 ferðaðist Þorsteinn Erlingsson um landið og rannsakaði fornleifar, þar á meðal það sem hann kallaði Flókanaust, sem hann teiknaði og lýsti.

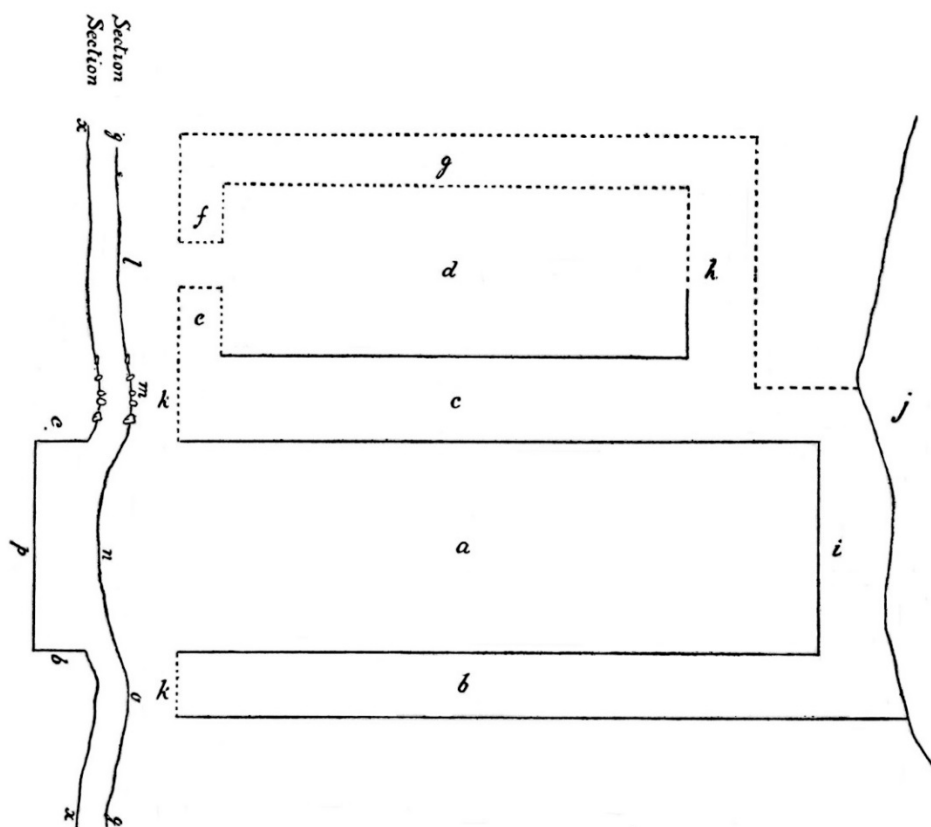

PLATE XLIII.—SECTIONS AND PLAN OF FLÓKANAUST.

Scale: $\frac{1}{4}$ th inch to the metre.

Mynd 4. Teikning Þorsteins Erlingssonar af Flókanausti og skála (Thorsteinn Erlingsson 1899:87).

“Naustið sjálft (a) var aðeins 18.30 m langt, samkvæmt mínum mælingum, en var líklega upphaflega 21.35 m. Aðeins var hægt að rekja veggina að linum kk. Restin var ósjáanleg en að dæma frá görðunum (the ridge) þá var stutt framhald (kannski 3.05 til 4.427 m). Breidd 6.10 m. Veggur b er úr jarðvegi, og var 4 ft. (1,2 m) á hæð að innan, en þar sem naustið var að mestum hluta var grafið niður í jörðina, þá stóðu veggirnir bara lítið eitt upp úr jörðinni. Stafnveggur i tengist klettahöfðanum j. Milliveggurinn c var 2.44 m breiður og 1.52 m hár naust megin. Hann var byggður úr steinum með þunnu lagi af jarðvegi á milli. d hlýtur að vera skáli Flóka. Lengd hans var aðeins hægt að áætla, 14.64 m þar með taldir veggir e, f. Veggirnir fjórir, e, f, g, h, eru óljósir, en þeir virðast hafa verið byggðir úr steinum (kannski með jarðvegi á milli). Línan qq er þversnið af ósnertri jörð, og lína xx er sama lína eftir uppgröft á naustinu. (N. B. – Hæðin á hluta qq samsvarar algjörlega breiddinni á tóftinni andspænis. l er skálinn, m er milliveggurinn, n er botninn á naustinu, o er ytri norðurveggurinn, c og b sýna hæð veggjanna, og p botninn eftir uppgröftinn)” (Thorsteinn Erlingsson 1899:87-88. Þýðing höf.)

Kristján Eldjárn skoðaði þessar tóftir oft en einu sinni, og í bréfi sem liggur í friðlýsingarskjölum á Þjóðminjasafni Íslands, efast hann um að þessar rústir séu eins gamlar og margir telja. Rökstyður hann þá ályktun með því að hvorki í Sturlubók né Styrmissbók sé minnst á Flókatóftir, heldur sé það einungis gert í Hauksbók sem skrifuð sé um 1300. Einnig segir hann að Árni Magnússon hafi talið tóftirnar því líkastar að þær væru búðir þýskra kaupmanna (Kristján Eldjárn 1979).

Samkvæmt Einari Guðmundssyni, bónda að Seftjörn við Brjánslæk, þá var bærinn Grund byggður í kringum 1900 og var búseta þar þangað til um 1930. Naustið var síðan hlaðið af föður Einars í kringum 1940.

3. Rannsókn 20. – 21. september 2004

Magnús A. Sigurðsson, minjavörður Vesturlands og Vestfjarða, fór að Flókatóftum ásamt Kristni Magnússyni, deildarstjóra hjá Fornleifavernd ríkisins, árið 2004 og dvöldust þeir við rannsóknir dagana 20. og 21. september. Við komuna á Brjánslæk var ákveðið að taka prufuskurði í rústir 1, 4 og 6. Daginn eftir var ákveðið að byrja á tóft 6. Sigurður Vigfússon segist hafa grafið 3 grafir í tóft 6, og sáust að minnsta kosti tvær þeirra (sjá mynd 3).

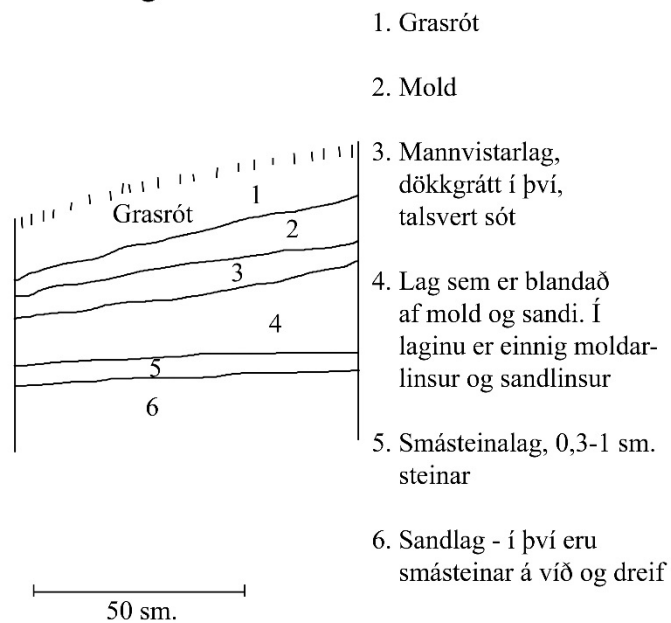
Var ákveðið að grafa í eina af gröfum Sigurðar sem staðsett var í u.þ.b. miðri tóftinni. Ekkert kom þó í ljós nema sótlag sem var mjög ofarlega. Einnig var bagalegt að holurnar sem Sigurður skildi eftir höfðu verið notaðar sem ruslaholur.

Öll eru lögin frekar einsleit og ekki fannst vottur af gólfi, sem er sérstakt miðað við lýsingu Sigurðar en hann segist hafa fundið alls staðar mikið af viðarkolaösku og viðarkolabútum.

Mynd 5. Tóft 6.

Snið í rúst 6.
Kristinn Magnússon

Mynd 6. Snið í tóft 6.

Mynd 7. Snið í tóft 6.

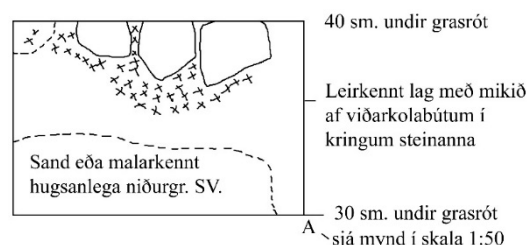
Að þessu loknu var ákveðið að að grafa prufuskurð í tóft 4. Á um 80 cm dýpi kom í ljós gólfslag með miklu magni af viðarkolabútum. Í austurvegg skurðsins kom í ljós hleðsla með miklu af sóti og viðarkolabútum í kring, sem gæti bent til þess að um eldstæði væri að ræða, aldrei að vita nema þarna sé seyðurinn sem Hauksbók talar um (*Íslendingabók Landnámabók* 1968:39). Tekið var sýni til aldursgreiningar.

Mynd 8. Tóft 4.

Rúst nr. 4.
Kristinn Magnússon

Flatarteikning holu á u. m. b.
1 m. dýpi miðað við efri brún veggja.
Tekin að hluta til í vegghallanum sem
skýrir mun á dýpi í A og V hluta.

Snið ekki teiknað - einkenndist af lagskiptum moldarlögum milli grasrótarinnar og yfirborðsins þar sem steinarnir lágu. Ekki farið dýpra, þótt ekki væri komið niður í óhreyft. Sýni tekið úr viðarkolalaginu til aldursgreiningar.

50 sm.

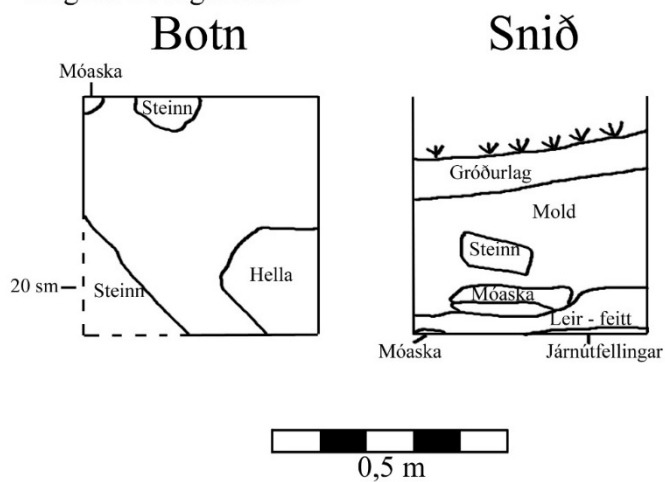
Mynd 9. Flatarteikning af prufuskurði í tóft 4.

Að lokum var ákveðið að grafa einn prufuskurð í tóft 1, suðurhluta. Erfitt var að sjá nokkuð á yfirborði þar sem tóftin er mjög þýfð eftir rannsóknir Sigurðar. Grafin var lítill hola, 0,5 x 0,5 m að stærð og um 0,5 m djúp. Lítið markvert kom í ljós nema móöskuflekkir neðarlega í holunni. Engar viðarkolaleifar fundust en tekið var sýni.

Mynd 10. Tóft 1.

Prufuhola í rúst 1, suðurenda.
Magnús A. Sigurðsson

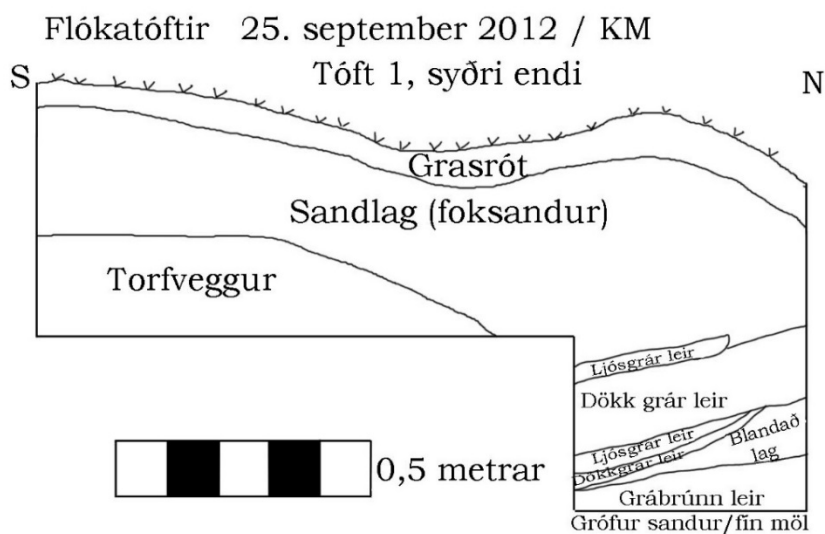
Mynd 11. Snið- og flatarteikning af prufuholu í tóft 1.

4. Uppmæling 3. júlí 2012

Í júlí 2012 var ákveðið að fara aftur að Flókatóftum og mæla upp minjaranar með nákvæmum GPS mælitækjum.

Mynd 12. Uppmæling af tóftunum.

Mynd 14. Sniðteikning af prufuskurði í tóft 1.

Sýni úr rannsóknunum 2004 og 2012 voru síðan send til Beta Analytic Inc. rannsóknar-stofunnar í Bandaríkjunum. Niðurstaða þeirra var að nothæfustu sýnin væru sýni úr tóft 4 frá 2004 og sýni tekið úr tóft 6 árið 2012.

Niðurstaða aldursgreiningarinnar var að sýnið úr tóft 6 gaf aldurinn 1040-1100, 1120-1140 og 1150-1220 e.kr. (2 sigma, 95% líkur) og að sýnið úr tóft 4 gaf 770-900 og 920-940 e.kr. (2 sigma, 95% líkur). Samantekið eru því mestar líkur til þess að tóft 6 sé frá 11.- 12. öld og að rúst 4 sé frá 9.-10. öld.

6. Niðurstöður

Auðséð er að þarna er um fornar tóftir að ræða, en hvort þetta eru tóftir Flóka Vilgerðarsonar er ómögulegt að segja um að svo stöddu. Þó má álykta að a.m.k. hluti tóftanna verið orðnar fornar strax um 1300 þegar Hauksbók var rituð. Hugsanlegt er að Sigurður Vigfússon og Þorsteinn Erlingsson hafi haft rétt fyrir sér þegar þeir tala um tóft 6 sem skála og tóft 5 sem naust, en aldursgreiningin á tóft 6 gefur til kynna að hún sé líklega frá 11.-12. öld. Þó gefur aldursgreiningin tilefni til að þeim túlkunum sé tekið með fyrirvara þar til rústirnar verða rannsakaðar frekar. Tóft 4 sem þeir Sigurður og Þorsteinn vilja meina að sé forn seiður er líklega fornt jarðhýsi, en aldurgreiningin styður það þar sem hún bendir til þess að tóftin sé frá 9.-10. öld. Aldurgreiningin gefur til kynna að tóftin sé frá fyrstu árum landnáms. Jarðhýsi voru oft fyrstu mannvirkin sem byggð voru þegar sest var að, en þar var búið á meðan skálinn var byggður. Hár aldur þessa mannvirkis gæti að einhverju leyti skýrst af því að sýnið sem var greint var viðarkolasýni. Viðurinn gæti hafa verið úr tré sem búið var að liggja dautt í einhvern tíma áður en það var notað sem eldiviður eða rekaviður sem kominn var um langan veg og því af tré sem var löngu dautt áður en það endaði í eldinum. Aldursgreiningin segir til um hvenær tréð dó, ekki hvenær það var notað sem eldiviður.

Tóftir 2 og 3 gætu mjög sennilega verið gömul naust, sem gætu þá tengst tóft 1, sem lagið á bendir til að sé yngri en tóftir 4, 5, og 6. Lagið á henni bendir til þess að þarna gæti verið um verbúð að ræða.

Niðurstöður aldursgreininganna benda til þess að staðurinn hafi verið nýttur eða á honum búið a.m.k. á fleiri en einu tímabili á öldum áður þar sem rúst 4 gæti verið frá því um landnám en rúst 6 er líklega einni til þremur öldum yngri. Allar ályktanir sem dregnar hafa verið af rannsóknunum hingað til eru byggðar á greftri prufuhola, eldri upplýsingum og tveimur aldursgreiningum en mun ítarlegri rannsóknir þurfa að fara fram áður en hægt verður að segja meira til um aldur og eðli minjanna á Flókatóftum.

7. Heimildir

Kålund, P.E. Kristian. 1985. *Íslenskir sögustaðir II*. Reykjavík.

Íslendingabók Landnámabók. 1968. Jakob Benediktsson gaf út. Reykjavík.

Magnús A. Sigurðsson og Kristinn Magnússon. *Flókatóftir á Barðaströnd. Prufurannsókn í september 2004*. Fornleifavernd ríkisins 2004.

Sigurður Vigfússon. 1893. „Rannsóknir í Breiðafirði 1889“. *Árbók hins íslenska fornleifafélags 1893*. Reykjavík: 9-15.

Thorsteinn Erlingsson. 1899. *Ruins of the saga time: being an account of travels and explorations in Iceland in the summer of 1895*. New York.

Óbirt

Kristján Eldjárn. 1979. 8. *Flókatóftir á Brjánslæk*. Skjalasafn Þjóðminjasafns Íslands. Friðlýstar minjar.

Magnús A. Sigurðsson og Kristinn Magnússon. *Flókatóftir á Barðaströnd. Rannsókn í júlí 2012. Drög að skýrslu*, Fornleifavernd ríkisins 2013.